כותב חודש 'אדר' סְתָם בלי כל תוספת, וכשבא לכתוב בחודש אֲדָר שֵׁנִי שהוא החודש הנוסף צריך לציין שמדובר באדר שני, ומנהגם היה לכנות חודש זה בשם 'תִּנְיָין' – השני, וכך היו כותבים בשטרות 'יום חמשה עשר לחודש תניין', והכוונה היא לחמשה עשר בחודש אדר שני. וקיימא לן (עירובין מו:) שכשנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה.

שנינו במשנה: בחמשה עשר באדר היו 'מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים וְאֶת הָרְחוֹבוֹת וְאֶת מִקְווֹת הַמַּיִם וְעוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי הָרַבִּים'.

הגמרא מבארת מה הם 'צרכי הרבים': מביאה הגמרא את מה ששנינו בברייתא לענין היתר עשיית צרכי הרבים בחול המועד המבואר בתחילת מסכת מועד קטן, אֵלּוּ הֵן צָרְכֵי הָרַבִּים הנעשים על ידי בית דין, דָּנִין דִּינֵי מָמוֹנוֹת – מכריזים שכל מי שיש לו תביעת ממון על חבירו יכול לבוא לבית דין אפילו בימים אלו, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת – ממיתים את מי שנתחייב מיתה ואין מענים את דינו לדחות את גזר הדין לזמן מאוחר, דִּינֵי מַכּוֹת – מי שנתחייב מלקות סופג את הארבעים בימים אלו, וּפוֹדִין עֲרָכִין וַחֲרָמִים וְהֶקְדֵּישׁוֹת – היו בודקים ומעיינים בענינים אלו, לגבות את הערכין והחרמים ממי שנתחייב בהן ולפדות את ההקדשות, וּמַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטָה – היו בודקים ופוסקים דין הנשים אם צריכים להשקותם מי סוטה ואם יוצאות בלא כתובה, וְשׂוֹרְפִין אֶת הַפָּרָה האדומה כדי שיהיה להם אפר פרה להטהר, וְעוֹרְפִין עֶגְלָה עֲרוּפָה – אם נמצא חלל סמוך לעיר ולא נודע מי הרגו מביאים זקני העיר עגלה ועורפים אותה, וְרוֹצְעִין עֶבֶד עִבְרִי – שדינו לעבוד שש שנים ואם אינו רוצה לצאת לחירות בשנה השביעית, רוצעים את אזנו ועובד עד שנת היובל, וּמְטַהֲרִין אֶת הַמְּצוֹרָע שנטמא, וטהרתו בכך שמביא קרבנותיו ונותנים עליו מן הדם והשמן, וּמְפָרְקִין אֶת הַמִּנְעָל – המנעול מֵעַל גַּבֵּי בורות הַמַּיִם, שבימות הגשמים שמצויים מי גשמים בשפע היו נועלים את בורות המים ולא היו נותנים לשאוב מהם כדי שיתמלאו, וְמתחילת ימות החמה אֵין מַחֲזִירִים אוֹתָן המנעולים כדי שיהיו המים מזומנים לשתיה לכל החפץ. ולמדנו משם לענייינינו מהותם של 'צרכי הרבים' הנעשים בט"ו באדר.

הגמרא מביאה משנה ממסכת מועד קטן, ומקשה עליה ממשנתינו. מקשה הגמרא: תַּמָּן תְּנִינָן – שנינו בפרק ראשון במסכת מועד קטן לענין חול המועד, מַשְׁקִין – מותר להשקות בחול המועד את בֵּית הַשְּׁלָחִין – שדה שצריכין להשקותה תמיד ואין די לה במי גשמים, וְהיו מְצַיְּינִין – מסמנים על ידי שפיכת סיד עַל הַקְּבָרוֹת את מקום הטומאה. וקשה, לשם מה היו צריכים לחזור ולציין שוב את הקברות בחול המועד של פסח, לֹא כְּבָר צִיְּינוּ מֵאֲדָר – הרי כבר ציינו בחמשה עשר באדר. מתרצת הגמרא: וְתִיפְתַּר – מה שחוזרים ומציינים בחול המועד מדובר באופן שֶׁיָּרַד שֶׁטֶף שֶׁל גְּשָׁמִים וּשְׁטָפוֹ – שירדו גשמים מרובים ושטפו את הסיד שציינו באדר.

קושיא נוספת ממשנתינו על המשנה במועד קטן. מקשה הגמרא: עוד שנינו שם, 'וְיוֹצְאִין בחול המועד אַף עַל הַכִּלְאַיִם', ולשם מה היו צריכים לצאת שוב בחול המועד של פסח, וכי לֹא כְּבָר יָצְאוּ מֵאֲדָר להכריז על האיסור של הכלאים ולעוקרם. מתרצת הגמרא: תִּיפְתַּר – האופן שבו יוצאים בחול המועד על הכלאים הוא כְּשֶׁהָיְתָה הַשָּׁנָה אֲפִילָה – מאוחרת, ואיחרו הזרעים לצמוח וְבחמשה עשר באדר עדיין אֵין הַצְּמָחִין נִכָּרִים לראות אם הם כלאים, ולכן היו יוצאים בחול המועד של פסח.

הגמרא מביאה מקור לכך שצריכים לציין את הקברים. מבררת הגמרא: מִנַּיִין לְצִיּוּן – היכן מרומז בפסוקי התורה דין זה שעושים סימנים על הקברות על ידי שפיכת סיד. ונחלקו האמוראים מי אמר את הרמז דלהלן. רַבִּי בְּרֶכְיָה אמר שרַבִּי יַעֲקֹב בַּר בַּת יַעֲקֹב אמר זאת בְּשֵׁם רַבִּי חוּנְיָיא דִּבְרַת חַוְורִין, ואילו רַבִּי יוֹסָה אָמְרֵי לָהּ – סבר שרמז זה אמרו רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי חוּנְיָיא דִּבְרַת חַוְורִין, ורַבִּי חִזְקִיָּה סבר שרמז זה אמרו רַבִּי עוּזִיאֵל בְּרֵיהּ – בנו דְּרַב חוּנְיָיא דְּבֵית חַוְורָן בְּשֵׁם רַבִּי חוּנְיָיא דְּבֵית חַוְורָן, שהרמז לדין זה הוא מהפסוק שנאמר לגבי מצורע (ויקרא יג מה) 'וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא', ודרשינן מכפילות הלשון 'וטמא טמא', שעושים סימנים על הטומאה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא הַטּוּמְאָה כביכול קוֹרְאָה לְךָ בְּפִיהָ וְאוֹמֶרֶת לְךָ פְּרוֹשׁ, שעל ידי הסימנים יבחינו העוברים ושבים בטומאה ויפרשו ממנה ולא יטמאו.

מקור נוסף: רַבִּי אִילָא אמר בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן רמז אחר לדין הציון, מהפסוק שנתנבא יחזקאל על הזמן העתיד לבוא במלחמת גוג ומגוג, שיעשו ישראל סימנים על עצמות המתים המושלכים כדי שיפרשו מהם הולכי דרכים ועושי טהרות, עד שיבואו אותם האנשים הממונים על כך ויקחו את המתים לקבורה, וכך כתוב בפסוק (יחזקאל לט טו), 'וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג'. ומפרשת הגמרא את דיני ציון הקברות הנלמד מפסוק זה, 'עֶצֶם', מִיכָּן – מכאן אנו למדים שֶׁמְּצַיְּינִין עַל הַעֲצָמוֹת של המת שהן מטמאות אפילו שנתעכל הבשר, והוא שיש בעצמות רוב בנין המת או רוב מנין עצמות המת, או שיש בעצמות שיעור של רובע הקב. 'אָדָם', מִיכָּן אנו למדים שֶׁמְּצַיְּינִין עַל הַשִּׁדְרָה עם הצלעות, וְהַגֻּלְגּוֹלֶת [–או על הגולגולת], שהם מטמאים אף על פי שאין בהם רובע הקב לפי שצורת אדם ניכרת בהם.

'וּבָנָה', משמעותו בנין שהוא קבוע, מִיכָּן אנו למדים שֶׁמְּצַיְּינִין עַל גַּבֵּי אֶבֶן קְבוּעָה – שקובע את האבן על גבי הטומאה שלא תשמט ותתגלגל משם, ועליה הוא סד בסיד ולא על הטומאה עצמה. ודווקא אבן קבועה, כיון שאִם אוֹמֵר אַתְּ שיציין בסיד עַל גַּבֵּי אֶבֶן תְּלוּשָׁה, יש לחשוש שתתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה, ואַף הִיא הוֹלֶכֶת וּמְטַמֵּא בְּמָקוֹם אַחֵר – שתטעה את העוברים והשבים שיחזיקו את אותו המקום שתתגלגל לשם כמקום טומאה, ונמצאנו מטמאים טהרות שיעברו על גבה שלא כדין.

'אֶצְלוֹ' – מדכתיב 'וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן' ולא כתיב 'ובנה עליו ציון', אנו למדים שהציון צריך להיות לִמְקוֹם טָהֳרָה ולא על הטומאה עצמה, שאם יעשה את הציון על מקום הטומאה ממש יש לחשוש שהעוברים והשבים לא יבחינו בכך עד עומדם על הציון ממש וכבר נטמאו הטהרות שבידיהם, ולפיכך מרחיק את הציון מן הטומאה כדי שבבואו אל הציון כבר ירגיש מיד ולא יאהיל על הטומאה. 'צִיּוּן', מִיכָּן אנו למדים לְצִיּוּן – החובה לציין את הטומאה וכפי שלמדנו עד כה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הציון: שנינו בברייתא, המהלך בדרך וּמָצָא אֶבֶן אַחַת מְצוּיֶּינֶת בסיד לסימן שיש שם טומאה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְקַיְּימִין כֵּן – שאין ראוי להניח את הציון על מקום הטומאה עצמה כפי שלמדנו לעיל, והיה ראוי לומר שהמאהיל על האבן עצמה טהור שכן אין הטומאה תחתיה, מכל מקום הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ – על האבן המצוינת טָמֵא, והטעם לכך הוא מפני שאֲנִי אוֹמֵר, שראוי לנו לחשוש שמא המציין לא עשה כדין ומֵת מְצוּיָּין וְהָיָה נָתוּן תַּחְתֶּיהָ – והמת נמצא תחת לציון.

ממשיכה הברייתא ואומרת: הָיוּ שְׁתַּיִם – כשנמצאו שתי אבנים מצוינות בסיד ורווח ביניהם, אנו אומרים שמסתמא המציינים כדין עשו והמת נמצא ביניהם והאבנים במקום טהרה מכאן ומכאן, ולכן הַמַּאֲהִיל עֲלֵיהֶן – על האבנים, טָהוֹר, שהרי הן במקום טהרה, וּבֵינֵיהֶן טָמֵא ששם נמצא המת. אך אִם הָיָה חוֹרֵשׁ בֵּינְתַיִים – אם הרווח בין שתי האבנים המצוינות היה חרוש, אמרינן שבוודאי מי שחרש את המקום ידע שאין טומאה בין האבנים ולכן התיר לעצמו לחרוש, ולפיכך הֲרֵי הֵן – דין האבנים כִּיחִידִיּוֹת – כדין אבן יחידה שלמדנו לעיל שתחתיה טמא, בֵּינֵיהֶן טָהוֹר, כיון שהחרישה מעידה שאין כאן טומאה, וּסְבִיבוֹתֵיהֶן – תחת האבנים ממש, טָמֵא.

ברייתא נוספת בענין זה: תָּנֵי – שנינו בברייתא, אֵין מְצַיְּינִין עַל הַבָּשָׂר – באופן שהטומאה היא כזית מצומצם של בשר בלא עצמות, אין מציינים שיש במקום זה טומאה, שהרי כשמציינים מקום טומאה מחזיקים אותו בטומאתו לעולם, וכשיש רק כזית של בשר יודעים אנו שמטבעו של בשר שהוא כלה והולך, ומיד כשיתחיל להתעכל יהיה כאן פחות מכזית ואין כאן טומאה, ואם

המשך בעמוד קנז

נציין שיש כאן טומאה, יש לחשוש שֶׁמָּא לאחר שכבר נִתְעַכֵּל הַבָּשָׂר ולא נשתייר ממנו כזית ואין כאן טומאה, נטמא טהרות שלא לצורך.

הגמרא מקשה על דין זה: רַבִּי יוֹסֵה בַּר שׁוּנֵם בְּעָא קוֹמֵי – שאל לפני רַבִּי מָנָא, וְלֹא נִמְצָא מְמַמֵּא טָהֳרוֹת – מדוע שלא נציין אף בכזית מצומצם של בשר, הרי כשאין ציון עלולים הטהרות שהאהילו על הטומאה להטמאות לְמַפְרֵעַ כל עוד שלא נתעכל הבשר ועדיין יש בו כזית. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ – השיב רבי מנא לרבי יוסטא, מוּטָב שֶׁיִּתְעַכְּלוּ בּוֹ – עדיף לנו שיטמאו הטהרות על ידי אלה שהאהילו עליו ולא ידעו שיש שם טומאה, כיון שאין זה אלא לְשָׁעָה – לזמן מועט עד שיתעכל הבשר ויהא בו פחות מכזית בשר, וְאַל יִתְעַכְּלוּ בּוֹ לְעוֹלָם, שאם נציין על טומאה זו נמצא שאף לאחר שיתעכל הבשר ולא ישאר בו כזית, יטעו לעולם לחשוב שיש כאן טומאה, ויטמאו טהרות שלא לצורך כשיאהילו על מקום זה בשוגג או בלילה.

הלכה ב - משנה

שנינו במשנה הקודמת ששליחי בית דין יצאו בחמשה עשר באדר לבדוק האם בעלי השדות עקרו את הכלאים. משנתינו מבארת מה עשו השליחים כשמצאו כלאים. אומרת המשנה: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לענין מה ששנינו בתחילת המסכת שבאחד באדר השמיעו שליחי בית דין על הכלאים, ובחמשה עשר באדר היו יוצאים לבדוק אם אכן עקרו בעלי השדות את צמחי הכלאים, בָּרִאשׁוֹנָה – בימי קדם כשהיו שליחי בית דין יוצאים ורואים שדה שלא עקרו בעליה את הכלאים, הָיוּ שליחי בית דין עצמם, עוֹקְרִין את מין הזרעים השני שהוא כלאים במין הצומח בשדה, וּמַשְׁלִיכִין לִפְנֵיהֶן – לפני בעלי השדה, כדי שיתביישו בעלי השדות בראות כולם שנמצאו בשדותיהם כלאים, אלא שהניחו לבעלי השדות להנות מצמחי הכלאים שכן מן התורה כלאי זרעים מותרים באכילה ובהנאה. מְשֻׁרָבּוּ עוֹבְרֵי עֲבֵירָה שהיו מלעיבין בשליחים ושמחים במעשי השליחים מהטעמים המבוארים בגמרא, התקינו חכמים לשליחי בית הדין שלא ישליכו את הכלאים לפניהם, אלא הָיוּ מַשְׁלִיכִין השליחים את הכלאים לאחר שעקרו אותם לְדֶרֶךְ – לרשות הרבים כדי שלא יוכלו בעלי השדה להנות מהכלאים. אלא שעדיין היו עוברי העבירה שמחים על שמנבשים להם את השדות, ולפיכך הִתְקִינוּ חכמים שֶׁיִּהוּ שליחי בית הדין מַפְקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה שנמצאו בה כלאים, ויש כח ביד בית הדין להפקיר כדין הפקר בית דין הפקר וכדיליף לה בגמרא.

גמרא

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה כו'. הגמרא מביאה בריייתא המבארת בהרחבה את דברי רבי יהודה אלו. אומרת הגמרא: תָּנֵי – שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹקְרִין וּמַשְׁלִיכִין לִפְנֵיהֶן, וְהָיוּ בעלי השדות שְׂמֵחִים שְׂתֵּי שְׂמָחוֹת במעשיהם של שליחי בית הדין, שמחה אַחַת, שֶׁהָיוּ מְנַכְּשִׁין שְׂדוֹתֵיהֶן ומסלקים את המין הנוסף הצומח בשדה ומפריע לגידול העיקרי שבשדה, וְשִׂמְחָה אַחַת נוספת, שֶׁהָיוּ נֶהֱנִין מִן הַכִּלְאַיִם שהשליכו לפניהם, שכן כלאי זרעים מותרים באכילה ובהנאה, והיו נותנים את הכלאים לבהמותיהם.

מְשֻׁרָבּוּ עוֹבְרֵי עֲבֵירָה שהיו זורעים כלאים בכוונה תחילה, או שצמחו להם בשדותיהם כלאים ולא נזדרזו לעקרם בסמכם על שליחי בית דין שיעשו להם מלאכתם, התקינו שלא ישליכו לפניהם, אלא הָיוּ שליחי בית דין מַשְׁלִיכִין את צמחי הכלאים עַל הַדְּרָכִים – ברשות הרבים, כדי שיהיו למרמס ולא יוכלו להנות מהם. אַף עַל פִּי כֵן הָיוּ שְׂמֵחִים שמחה גדולה שֶׁהָיוּ מְנַכְּשִׁין שְׂדוֹתֵיהֶן שבעקירתם את הכלאים, השדה מתנכשת מאליה מהמין הגדל בה כלאים שהוא מפריע לגידול העיקרי שבשדה, הִתְקִינוּ חכמים שֶׁיִּהוּ מַפְקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ, מכח הדין שהפקר בית דין הפקר ורשאים בית דין לקנוס ולהפקיר ממון של מי שרוצים לקנסו כדי לגדור את פרצות הדת.

למדנו שיש כח לבית דין להפקיר את שדהו של עובר עבירה. הגמרא מביאה מקור לכך. מבררת הגמרא: מַנַּיִן לנו שניתן כח זה ביד בית דין שֶׁהַפְקֵר בֵּית דִּין הֶפְקֵר. משיבה הגמרא: שמקור דין זה הוא מהפסוק הִכְתִּיב (עזרא י ח) 'וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים כַּעֲצַת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יֻחְרַם כָּל רְכוּשׁוֹ וְהוּא יִבָּדֵל מִקְּהַל הַגּוֹלָה', הרי שהיה כח ביד עזרא ובית דינו להפקיר את רכוש העובר על דבריהם.

קיימא לן שהפקר פטור מן המעשרות, וזה נלמד בירושלמי (תרומות פ"א ה"ג) ממה שנאמר (דברים יד כט) 'וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ', ודורשים ממה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו, יצא הפקר שידך וידו שוין בו.

הגמרא דנה האם כשבית דין מפקירים שדה, השדה פטורה מן המעשרות ככל הפקר. מבררת הגמרא: מַנַּיִן שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת – היכן מצינו במשנה או בברייתא שגם בהפקר בית דין שנעשה בעל כרחו של בעל הרכוש המופקר, פטורים מן המעשרות.

הגמרא מביאה ראיה שהפקר בית דין פטור ממעשרות: רַבִּי יוֹנָתָן בְּרֵיהּ דְּרַב יִצְחָק בַּר אַחָא שָׁמַע לָהּ – דקדק להוכיח שהפקר בית דין פטור מן המעשרות, מִן הָרָא – מדברי הברייתא (סנהדרין יב:), אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה להוסיף עליה חודש אדר שני, לֹא בִּשְׁנַת הַשְּׁבִיעִית היא שנת השמיטה, לפי שבכך מאריכים על ישראל את איסור עבודת הקרקע בחודש נוסף, וְלֹא בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית – השנה השמינית, מהטעם שתבאר הגמרא להלן, וְאִם עברו בית דין וְעִיבְּרוּהָ את שנת השביעית או השמינית, הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת בדיעבד. ומסיים רבי יונתן, וְכִי אותו חוֹדֶשׁ אֶחָד שֶׁהוּא מוֹסִיף בעיבור השנה השביעית, האם לֹא פְּטוּר מִמַּעֲשְׂרוֹת הוּא, שהרי בשנת השמיטה פטורים ממעשרות, ובודאי שאף חודש העיבור שהוסיפו על השנה יהיה פטור ממעשרות. נמצא שבכח בית דין לפטור מן המעשרות במשך חודש שלם על ידי שעיברו את השנה, ומכאן יש ללמוד להפקר הנעשה על ידי בית דין שהוא פטור מן המעשר. לקמן תדחה הגמרא את ראייתו של רבי יונתן, אלא שאגב שהזכירו לברייתא זו, דנה בה הגמרא. שואלת הגמרא: נאמר בברייתא שאין מעברים בשנה השביעית ובשנה השמינית, עַד בְּדוֹן שְׁבִיעִית – עד כאן לא שמענו אלא מהו הטעם שאין מעברים את השנה השביעית והוא כדי לא להאריך על ישראל את איסור עבודת הקרקע בחודש נוסף, אלא מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית – השנה השמינית מַאי – מהו הטעם שאין מעברים אותה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי בּוֹן, שֶׁלֹּא לְרַבּוֹת בְּאִיסּוּר חָדָשׁ – כיון שבשנה השביעית ובמוצאי השביעית אוכלים ישראל מן הפירות הישנים של השנה השישית, וזורעים את התבואה החדשה מיד במוצאי השמיטה, והיא צומחת בחודשי החורף, ואינה מותרת לאכילה עד לאחר הקרבת העומר ביום ששה עשר בניסן, ואם נעבר את השנה השמינית בחודש אדר נוסף, נמצאנו מאריכים להם את זמן האיסור ולא יהיה לישראל לאכול.

הגמרא מבארת שבזמנינו מותר לעבר את השנה השביעית והשמינית: רַבִּי זְעִירָא בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר הוסיף על כך וקבע, הָדָא דְּאַתְּ אָמַר – דין זה שאמרנו שאין מעברים בשנה השביעית ובשנה השמינית, אינו אלא עַד שֶׁלֹּא הָתִיר רַבִּי לְהָבִיא יְרָק מְחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ – חכמים אסרו להביא מן הצומח מחוץ לארץ ישראל אל תוך ארץ ישראל, כיון שעפר חוץ לארץ מטמא במגע ובמשא וחששו שיהיו בירקות גושי עפר שיטמאו טהרות שבארץ ישראל, ובימי רבי התירו איסור זה, וזהו שאמר רבי זעירא שכל עוד היתה תקנה זו, היה אסור לעבר את השנה בשנים אלו. אֲבָל מֵשֶׁהִתִּיר רַבִּי לְהָבִיא יְרָק מְחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ, נמצא שתמיד יכולים להביא מן הצומח מחוץ לארץ ישראל, ואם כן הֵיאַ שְׁבִיעִית, הֵיאַ שֶׁל שְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ – נעשה דינם של השנה השביעית והשמינית כדינם של שאר השנים שמותר לעברם, כיון שלא יחסר להם אוכל שהרי יכולים להביא מחוץ לארץ.

המשך בעמוד קנט

הגמרא מביאה דעה נוספת המתירה לעבר שנה שביעית ושמינית אף מזמן שאין בית המקדש קיים: ״תָּנֵי אֵין מַעַבְּרִין וכו׳ לא בשנה השביעית ולא בשנה השמינית״. **אָמַר רַבִּי מָנָא, הָדָא דְּאָמַר** – דין זה שאמרנו שאין מעברים את השנה השביעית, היה זה דווקא **בָּרִאשׁוֹנָה** – בימי קדם **שֶׁהָיוּ הַשָּׁנִים מְתֻקָּנוֹת** – כשבית המקדש היה קיים והיו ישראל מוחזקים באדמתם, שלא היה ראוי לנו לעבר כדי לא לאסור עליהן את עבודת הקרקע חודש נוסף, **אֲבָל עַכְשָׁיו** – בזמן הזה **שֶׁאֵין הַשָּׁנִים מְתֻקָּנוֹת** – שאין בית המקדש קיים והארץ בידי נכרים והתבואה מצויה תמיד, **הֵיא שְׁבִיעִית, הֵיא שֶׁאַר שְׁנֵי שָׁבוּעַ** – נעשה דינה של השנה השביעית והשמינית כדינם של שאר השנים שמותר לעברם.

הגמרא מביאה ראיה לכך מברייתא: **תָּנֵי, שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל עִיְּבְרוּהָ בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מֵיָּד** – תיכף עם צאת שנת השמיטה הם היו מעברים את השנה השמינית, כיון שסברו שמותר להביא מן הצומח בחוץ לארץ לארץ, ונמצא שאין לחשוש שהעיבור יאריך את איסור החדש ולא יהיה מה לאכול, כיון שיכולים להביא מחוץ לארץ.

משנתפרשה הברייתא, מסיימת הגמרא ודוחה את דברי רבי יונתן, ומבארת שמברייתא זו אין ראיה לנידון האם הפקר בית דין יכול להפקיע מן המעשר. אומרת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אִבּוּן, אֵין מִן הָדָא** – אם ראייתך מברייתא זו שבה למדנו שיכולים בית דין לעבר את השנה השביעית ואף שמפקיעים חיוב מעשרות בחודש העיבור, **לֵית אַתְּ שְׁמַע מִינָּהּ כְּלוּם** – אין אתה יכול ללמוד מזה שאף הפקר בית דין פטור מן המעשרות, שכן שונה הוא עיבור השנה, שהוא חובה המוטלת על בית דין מן התורה, מכח הפסוק (דברים טז א) ״שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה׳ אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה״, ודרשו מכאן, **שֶׁמְּרִיהוּ שֶׁיָּבִיאוּ בְּחִידּוּשׁוֹ** – שעל בית הדין לדאוג ולשמור שחודש ניסן של החמה דהיינו חודש ניסן שבתקופת ניסן של החמה, יחול בשעת חידוש הלבנה של חודש ניסן, והיינו עד ליום ארבעה עשר בניסן שעדיין הלבנה בחידושה, ולצורך זה היו מעברים את השנים. וכיון שבעיבור השנה הם מקיימים מצוות עשה מן התורה, ברור הוא שחודש העיבור פטור מן המעשרות שכן בא העשה של ״שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב״ ודוחה את הלא תעשה של טבל, אבל עדיין לא שמענו שיש כח ביד חכמים בהפקרם לפטור מן המעשרות.

הגמרא חוזרת לברר מהיכן יודעים שהפקר בית דין פוטר ממעשרות: כעת שנדחתה ראייתו של רבי יונתן, חוזרת השאלה למקומה, **וְהֵיידָא אָמַר דָּא** – באיזה משנה אנו מוצאים דין זה שהפקר בית דין פוטר מן המעשרות. מביאה הגמרא את מה ששנינו במסכת פאה (פ״ה מ״א) בדין לקט, **גָּדִישׁ שֶׁלֹּא לִוְּקָטוֹ תַּחְתָּיו** – בעל השדה שעשה גדיש על גבי מקום שעדיין לא לקטו ממנו העניים את הלקט, ונמצא הלקט בתחתית הגדיש, כיון שגדש על של עניים קנסוהו חכמים ואמרו **שֶׁכָּל** השבלים שבתחתית הגדיש **הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ** ואף אלו שלא היו לקט, דינם כלקט **וְהֲרֵי הֵן שֶׁל עֲנִיִּים**, ומדלא קאמר התנא שהן חייבות במעשר משמע שדינם כשאר לקט שפטור מן המעשר.

וְאָמַר רַבִּי אַמִּי

בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שדין זה שכל השבלים הנוגעות בארץ דינם בלקט ופטורות ממעשרות, דְּבֵית שַׁמַּאי הִיא – הוא דווקא לדעת בית שמאי הסוברים (פאה פ״ו ה״א) שהפקר לעניים ולא לעשירים הרי הוא הפקר ופטור מן המעשר, ואף כאן שהופקר על ידי בית דין רק לעניים הרי זה נחשב להפקר ופטור מן המעשר, דְּאִי כְּבֵית הִלֵּל הסוברים (שם) שהפקר לעניים ולא לעשירים אינו הפקר לפטור מן המעשר, נמצא שהעֲנִיִּים אוֹכְלִים את השבלים הנוגעות בארץ ומכל מקום מְעַשְּׂרִין אותם, שכן אין זה כדין הפקר בעלמא, ואף אינו לקט מהתורה, וחייב במעשרות.

וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי לרבי אמי, דין זה שָׁמַעְנוּ שֶׁהוּא פָּטוּר מִמַּעֲשֵׂר דְּבָרֵי הַכֹּל – אפילו לבית הלל, וזאת משום שאכן ההפקר הוא לכל העולם, אלא שִׁמּוּשׁוֹ קָנְתָה על כך שרצה לגזול את העניים וכו רבנן בהפקרו והקנו את השבלים לעניים, ומכיון שביסודו ההפקר הוא לכל העולם מובן מדוע הוא פטור ממעשר. הרי מבואר במפורש מדברי המשנה שכח בית דין יפה בהפקרם אפילו לפטור מן המעשר.

הלכה ג - משנה

לאחר ששנינו שלשוחי בית דין הכריזו באחד באדר על החיוב ליתן מחצית השקל, עוברת המשנה לדון באופן הגבייה. אומרת המשנה: בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ – בחודש אדר, שׁוּלְחָנוֹת – חלפני המטבעות הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּמְּדִינָה – בכל מדינות וערי ישראל מלבד ירושלים, והיו תובעים בנחת את מחצית השקל, וכל מי שנתן להם קבלו ממנו אבל לא כפו ליתן, והיו החלפנים מכינים מטבעות של מחצית השקל להחליף לאלה שמצויים בידם רק פרוטות או מטבעות של מדינה אחרת.

בְּעֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה באדר, יָשְׁבוּ החלפנים בַּמִּקְדָּשׁ – בעיר ירושלים שהיא מקום המקדש, כדי להראות שהזמן קרב וימהרו העם להביא. מִשֶּׁיָּשְׁבוּ בַּמִּקְדָּשׁ – מיום עשרים וחמשה באדר שבו התחילו לשבת בירושלים, הִתְחִילוּ גבאי בית דין לְמַשְׁכֵּן – להכנס אל הבתים של אלה שעדיין לא שילמו, וליקח מהם משכון עד שיתנו חובתם.

לפי שאין הכל חייבים במחצית השקל מפרש התנא: אֶת מִי מְמַשְׁכְּנִין אם לא נתן מחצית השקל. לְיוֹם, והחידוש בזה הוא להוציא מהשיטה להלן הפוטרת את הלויים ממחצית השקל, וְיִשְׂרְאֵלִים, שהם בוודאי חייבים ליתן מחצית השקל בכל שנה, וְגֵרִים, שנאמר (שמות כה ב) 'וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ' ואפילו גרים, וַעֲבָדִים מְשׁוּחְרָרִים, שאף הם חייבים במחצית השקל כיון שעבד משוחרר הרי הוא כישראל לכל דבר.

אֲבָל לֹא ממשכנים את אלה שאין חיובן חיוב גמור, ואלו הם, נָשִׁים, דכתיב (שמות ל יב) 'וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ' ודורשים איש ולא אשה, וַעֲבָדִים, שהוקשו לאשה, וּקְטַנִּים שכבר הביאו שני שערות אלא שעדיין אינם בני עשרים שנה ומעלה, ונקראים 'קטנים' כיון שמהתורה אינם חייבים במחצית השקל וכדכתיב (שמות ל יד) 'כֹּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת ה'.

וְכָל קָטָן שֶׁהִתְחִיל אָבִיו לִשְׁקוֹל עַל יָדוֹ – שנתן אביו מחצית השקל בעבורו אפילו פעם אחת, שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק – תקנת חכמים היא שכיון שהתחיל לחנכו בכך שוב אינו נפטר מזה, ונותן עבורו עד היותו בן עשרים ואז מתחייב הוא בעצמו.

המשנה מביאה מחלוקת בגדר חיוב הכהנים במחצית השקל: תנא קמא במשנתינו סובר שהכהנים חייבים במחצית השקל, אלא שהוא מוסיף שמכל מקום אֵין מְמַשְׁכְּנִין אֶת הַכֹּהֲנִים כשלא נתנו את מחצית השקל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, אלא תובעין מהם עד שיתנו. רבי יהודה חולק על תנא קמא וסובר שאין הכהנים חייבים במחצית השקל, והיה מקום לומר שיהיה אסור לקבל מהם מחצית השקל שמכיון שהם אינם חייבים נמצא שהקרבנות הקנויים מכספם הרי הם כחולין בעזרה, ועל זה אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הָעִיד חכם אחד ושמו בֶּן בּוּכְרִי בְּעִיר יַבְנֶה, כָּל כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹקֵל – שמביא שקלו ללשכה, אֵינוֹ חוֹטֵא – אין בזה איסור, כיון שאנו תולים שמסרו לציבור יפה יפה והרי זה כשאר השקלים השייכים לציבור. אָמַר לוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לבן בוכרי, לֹא כִּי – לא כדעתך שכהנים פטורים ממחצית השקל, אֶלָּא הכהנים חייבים, ולכן כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹקֵל את מחצית השקל הרי הוא חוֹטֵא, אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים אינם רגילים ליתן את המחצית השקל, כיון שהם הִזְרִיזִים את מַקְרֵא זֶה דלהלן לְעַצְמָן – להנאתם ושלא כדין, שכך נאמר (ויקרא ו טז) 'וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל', והחידוש בפסוק הוא שבשונה ממנחת ישראל שבה הקומץ והלבונה מוקטרים לגבוה והשיריים נאכלים לכהנים, הרי שמנחת הכהן קריבה כולה לגבוה, ומזה דרשו הכהנים לפטור עצמם ממחצית השקל שכן אם יביאו ויקנו משקליהם את מנחות הציבור, אם כן הוֹאִיל וְעוֹמֵר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁלָּנוּ [הם] – כיון שאף להכהנים חלק במנחות אלו, נמצא שדין מנחת כהן להם ואינם נאכלות, ומעתה הֵיאַךְ שיריים שלהם נֶאֱכָלִין, והואיל ואכן שיירי מנחות אלו נאכלים, על כרחך שאין לכהנים חלק בזה, ומזה למדו הכהנים שאין עליהם חובה ליתן מחצית השקל. אלא שאין דרשת הכהנים נכונה כיון שמה שאמרה התורה במנחת כהן 'כָּלִיל תִּהְיֶה' הוא דווקא כשהיא באה בפני עצמה ולא כשהיא באה בשותפות עם הציבור.

גמרא

שנינו במשנה: 'אֵין מְמַשְׁכְּנִין אֶת הַקְּטַנִּים'. הגמרא מבארת את גדרי החיוב במחצית השקל עד גיל עשרים. מדייקת הגמרא: שדווקא אין ממשכנים אותם, אולם חייבים הם במחצית השקל, ולכן הָא לְתַבּוֹעֵי מהם את חיובם תּוֹבְעִין אותם. ומפרשת הגמרא: הָא דְּתֵימַר – זה שאמרנו שהקטנים חייבים ותובעים מהם את מחצית השקל הוא דווקא כשהקטן הוא בן שלש עשרה שנה ומעלה, וּבְשֶׁהֶבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שהם סימני גדלות, ודינו כגדול לכל דיני התורה, אלא שלענין חיוב מחצית השקל נקרא קטן שכן עיקר החיוב מהתורה הוא מגיל עשרים ומעלה, וחיובו עתה הוא מדרבנן ולכן אין ממשכנים אותו, אֲבָל אִם הקטן לֹא הֵבִיא עדיין שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, לֹא בָּדָא – לא באופן זה נאמר בו החיוב של מחצית השקל, ואפילו לתבוע אין תובעים אותו. וּלְמַשְׁכֵּן אֵין מְמַשְׁכְּנִין את החייב במחצית השקל אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת כיון שחיובו באמור הוא רק מדרבנן, עד שיהא בן עשרים שאז יהא חיובו מן התורה וממשכנים אותו אם נתבע ולא הביא.

עוד שנינו במשנה, 'אין ממשכנין את הכהנים מפני דרכי שלום'. הגמרא מבארת מהו 'דרכי שלום'. מבארת הגמרא: בֵּינִי מַתְנִיתָא – כך צריך לפרש את דברי המשנה, אֵין מְמַשְׁכְּנִין אֶת הַכֹּהֲנִים מִפְּנֵי דֶּרֶךְ הַכָּבוֹד, שכיון שעבודת הקרבנות עליהם וטורחים הם בעבודות ציבור, חולקים להם כבוד וסומכים עליהם שיתנו את חיובם אף בלי שימשכנו אותם, ואף אם אכן לא יתנו הרי שלב בית דין מתנה עליהם לזכות להם מחצית השקל מתוך תרומת הלשכה עצמה כשכר על עבודתם, וכפי שהיו נותנים שכר מהלשכה לשאר עושי מלאכת הקודש.

עוד שנינו במשנה: 'אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הֵעִיד כּוֹ' בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא'. הגמרא מבארת את טעמו של רבי יוחנן בן זכאי: אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, טַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי המחייב את הכהנים במחצית השקל, לפי שהוא דורש את הפסוק (שמות ל יג) 'זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ', 'זה' בגימטריא שנים עשר, ללמדנו כי שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים יִתְּנוּ ואף שבט לוי בכלל.

מסיכום השיטות במשנה לענין חיוב הכהנים במחצית השקל עולה כי לבן בוכרי [וכן היא דעת רבי יהודה] אינם חייבים אלא שאם רצו יכולים לשקול, לרבי יוחנן בן זכאי [וכן היא דעת תנא קמא במשנתינו וחכמים בסוגיא דלהלן] חייבים, והכהנים עצמם סוברים שאסורים הם לשקול כדי שלא יהיה לקרבנות הציבור דין קרבנות כהן.

הגמרא מביאה משא ומתן בין תנאים אלו: רַבִּי טַבִּי בְּשֵׁם רַב הַמְנוּנָא אמר, בֵּן מְשִׁיבִין – כך שואלים חֲכָמִים המחייבים את הכהנים במחצית השקל לְרַבִּי יְהוּדָה שאינו מחייבם, כיצד יכול

המשך בעמוד קנח

אתה לסבור שאינם חייבים אך אם הם רוצים יכולים לשקול, הלא מצאנו חילוקי דינים בין קרבנות יחיד לקרבנות ציבור לענין הדין של 'חמש חטאות מתות' וכגון חטאת שנתכפרו בעלידה, שדין זה לא נאמר אלא בחטאת שמביא היחיד שכן קיימא לן שדווקא **חַטַּאת** יָחִיד **מֻתָּה**, ולעומת זאת **אֵין חַטַּאת צִבּוּר מֻתָּה** לפי שאין מיתה בציבור, וכשם שבדין זה יש חילוק בין יחיד לציבור כך יש גם חילוק לענין מנחת כהן יחידי, שדווקא **מִנְחַת הַיָּחִיד קְרֵיבָה כָּלִיל** ואין שיריה נאכלין, **וְאֵין מִנְחַת הַצִּבּוּר** כמו העומר ושתי הלחם ולחם הפנים **קְרֵיבָה כָּלִיל** אלא נאכלים לכהנים, ואם הכהן שוקל ונותן מכספו לקרבנות אלו נמצא לכאורה שהוא חוטא במה שנאכלת מנחתו שדינה להיות כליל.

בטרם השלים רבי טבי את שאלת חכמים לרבי יהודה ואת תירוצו אליהם, נבנס המקשה אל תוך דבריו ושאלו: **וְקַשְׁיָא** – דבריך אלו מוקשים הם, שכן כלום יתכן **שְׁמַשְׁכִּינִין לְאָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בּוֹ** – ששואלים על אדם מכח דין שהוא עצמו נחלק עליו, ואף כאן שאלתם של חכמים על רבי יהודה היא מכח הדין שחטאת ציבור אינה מתה, ואילו רבי יהודה חולק על עצם דין זה וסובר שחטאת ציבור מתה, **דְּתָנַן** (יומא פ"ו מ"א), שדעת חכמים היא, **שֶׁאֵין חַטַּאת צִבּוּר מֻתָּה**, ואילו **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר**, אף היא **תָּמוּת**, שדין חטאת הציבור כחטאת היחיד, ואם כן מה מקום יש לשאלת חכמים על רבי יהודה.

אלא שרבי טבי לא חש לענות על שאלת המקשה כאן, כיון שעיקר שאלת חכמים על רבי יהודה לא היתה מכח דין זה אלא מכח הדין שמנחת היחיד קריבה כליל שאף רבי יהודה מודה בזה, ונמצא הכהן חוטא כששוקל את שקלו אם אינו מחויב בזה.

ממשיכה הגמרא ומביאה את דברי רב המנונא: **וְהוּא** – רבי יהודה, **מוֹתִיב לָן** – עונה לחכמים, **וְ**הרי **לֹא נִדְבַת יָחִיד הִיא** – אין דין מנחת כהן יחיד לאותם המנחות הנקנות משקלי הכהנים, כיון שהם מוסרים את שקליהם לציבור יפה יפה. **וְאִינּוּן מְתִיבִין לֵיהּ** – וחכמים השיבו לו, שאם אכן אנו אומרים שכֵּיוָן **שֶׁנִּמְסְרָה לְצִבּוּר** יפה יפה **הרי כְּמִי שֶׁהוּא נִדְבַת צִבּוּר**, אם כן מדוע נאמר דין זה במשנה רק באופן של בדיעבד שאם הכהן שוקל אינו חוטא, היה לנו לומר שלכתחילה יכולים הם לשקול.

הגמרא מביאה פסוק שביאורו תלוי במחלוקת של רבן יוחנן בן זכאי ובן בוכרי. אומרת הגמרא: **כְּתִיב** (שמות ל יג–יד) 'זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה' **כֹּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים** מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת ה'. ופירוש 'עַל הַפְּקֻדִים' היינו מי שנמנה במנין בני ישראל הכתוב בתחילת חומש במדבר, ובמנין זה נמנו הלויים בשונה מכל ישראל, שכל ישראל נמנו בעברם לפני משה רבינו, ואילו אצל הלויים היה משה עובר לפני פתחי בתיהם ובת קול יוצאת ואומרת את מנין בני הבית. ונחלקו **רַבִּי יְהוּדָה** וְ**רַבִּי נְחֶמְיָה** מי כלול ב'כֹּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים' שבו נאמר החיוב ליתן את מחצית השקל, ומחלוקת זו נאמרה בסתמא ולא נתפרש מהי שיטת רבי יהודה ומהי שיטת רבי נחמיה. **חַד אָמַר** – אחד מהם סובר ש'כֹּל הָעֹבֵר' היינו **כָּל דְּעָבַר בֵּימָא** – כל מי שעבר בים סוף, **יִתֵּן** מחצית השקל ויהא כלול בתוך 'עַל הַפְּקֻדִים', ומכיון שאף הכהנים והלויים עברו בים סוף ואף נמנו על ידי משה רבינו, נמצא שאף הם בכלל החיוב. **וְחָרָנָא** – והמאן דאמר האחר **אָמַר**, ש'כֹּל הָעֹבֵר' היינו **כָּל דְּעָבַר עַל פִּיקּוּדַיָּיא יִתֵּן** – שדווקא בני ישראל שעברו לפני משה להפקד הם אלו שבכלל החיוב, ואילו הכהנים והלויים שלא עברו לפני משה אלא משה עבר לפניהם אינם חייבים.

מַאן דְּאָמַר כָּל דְּעָבַר בֵּימָא יִתֵּן ואף הכהנים והלויים בכלל, **מְסַיַּיע לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי** הסובר שהכהנים חייבים במחצית השקל, **מַאן דְּאָמַר כָּל דְּעָבַר עַל פִּיקּוּדַיָּיא יִתֵּן** ואין הכהנים והלויים בכלל, **מְסַיַּיע לְבֶן בּוּכְרִי** הסובר שאין הכהנים חייבים במחצית השקל.

הלכה ד - משנה

המשנה חוזרת לדין נשים ועבדים וקטנים. אומרת המשנה: **אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ** במשנה הקודמת (הלכה ג), **אֵין מְמַשְׁכְּנִין נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים** מכיון שאינם חייבים ליתן מחצית השקל, **אֲבָל אִם שָׁקְלוּ** – נתנו מדעתם ומרצונם את מחצית השקל, **מְקַבְּלִין מֵהֶן**, ובתנאי שימסרום לציבור לגמרי כדי שלא יהיה קרבן הציבור קרב משל יחיד.

המשנה מבארת דין הנכרי והכותי במחצית השקל: **הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי שֶׁשָּׁקְלוּ** – שנתנו מחצית השקל **אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן**, שנאמר (ויקרא כב כה) 'וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם'.

המשנה מבארת דין נכרי וכותי בשאר קרבנות: **וְאֵין מְקַבְּלִין מִיָּדָם** של הכותים, **קִנֵּי זָבִין וְקִנֵּי זָבוֹת וְקִנֵּי יוֹלְדוֹת** – הזבין והזובות והיולדות מביאים לטהרתם קן של שתי תורים או שני בני יונה, ואף שנוהגים בכותים דיני הטומאה גזרו חכמים שלא יקבלו מהם קרבנות אלה לטהרתם, כדי שלא יבואו להתחבר עמם. וכן אין מקבלין מידם **חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת**, והוא באופן שעברו על אחת המצוות שהם מוזהרים בהם, כגון שעבדו עבודה זרה שאצל ישראל מתחייב בחטאת, או שגזל אחד מחבירו וכפר ונשבע והודה שאצל ישראל מתחייב באשם, ואין מקבלים מהם משום שבפרשת חטאת נאמר 'בני ישראל' למעט נכרים, ואשם הוקש לחטאת. אבל מקבלין מהן נדרים ונדבות, וכמבואר בהמשך המשנה.

מסכמת המשנה: **זֶה הַכְּלָל** לגבי קבלה מהנכרים, **כָּל שֶׁנִּידָּר וְנִידַּב** למזבח **מְקַבְּלִין מֵיָּדָן**, והיינו עולות ושלמים ומנחות, עופות ומנחות, לבונה ועצים. **וְכָל שֶׁאֵינוֹ נִידָּר וְנִידָּב** למזבח, אף על פי שהוא נידר ונידב לצורך בדק הבית **אֵין מְקַבְּלִין מִיָּדָן**.

המשנה מביאה מקור שאין מקבלים מהם: **וְכֵן מָפוֹרָשׁ** מה שאין מקבלים מהנכרים, **עַל יְדֵי עֶזְרָא**, כששמעו הכותים, אויבי ו'צרי יהודה ובנימין', כי בני ישראל בונים את בית המקדש להיכל ה', פנו הם ובקשו לסייע בכסף באומרם 'נבנה עמכם', וסירבו לקבל מהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (עזרא ד ג) 'וַיֹּאמְרוּ לָהֶם זְרֻבָּבֶל וְיֵשׁוּעַ וּשְׁאָר רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל **לֹא לָכֶם** וְלָנוּ **לִבְנוֹת בַּיִת** לֵאלֹהֵינוּ', ושמענו שאין מקבלים מהם לבדק הבית, ועוד כתיב (נחמיה ב כ) 'וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָם', ושמענו שאף בקרבנות צבור אין להם חלק.